

З ЛІТЕРАТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Петро Армашенко

●

(Переклад з латинської і коментарі Ольги Циганок
за редакцією Валерія Шевчука)

Стор. 1

ТЕАТР ВІЧНОЇ СЛАВИ

найзнаменитішому і найславнішому Пану
Ц[АНУ] ІОАННУ МАЗЕПІ,
Вождеві військ
СВЯТОЇ ЦАРСЬКОЇ МИЛОСТІ
Запорозьких найвідважнішому.

То з героїчних вчинків, то зі знаменитих приваб герба предків, то з сенаторських чеснот правцею послужливої Мінерви (1) споруджений, а також для подячного вшанування, дуже відданим його імені та шані

ПЕТРОМ АРМАШЕНКОМ
З'ЯВЛЕНИЙ
і ПРИСВЯЧЕНИЙ.

Року, коли Небесний герой тріумфально зіграв на театральній сцені.

У чернігівській друкарні Святої Тройці, 1699.

(1) *Мінерви...* – Мінерва – римська богиня – покровителька наук, мистецтв, ремесел, а також війни (ототожнювалася з гр. Афіною).

Стор. 2

I.

На Геліконі радійте, богині (1), ведіть хороводи,
А на Оргигії хай сам Аполлон (2) виграє.
Поки тривожить поля чи серця кам'яні уражає
Кітва Мазепа (3), є він – тірський за вдачею вождь(4).

II.

Так, як проміння – то сонця провісник, герби величаві
Вірна ознака, що ти – роду високого віть.
Зоряний герб від Теміди (5) у тебе, і хто ж бо не згоден,
Кров'ю божественний ти – смертні у тебе батьки?

III.

Вожде, найкращий із русів, не бійся громів ти тракійських (6),
Хрест твій в лавровім вінку варварські стріли змага.
І Салмоней (7) татарського вразиш, бо ти – нездоланний,
Здвоена блискавка тож, що від Юпітера, б'є.

IV.

Там не буває безпліддя, де щиро плекають чесноту,
Щедрий зростає врожай і на залізі бува.
Поки шаблюда твоя у чесноті зросилася, в тебе
Пальмову гілку несуть, як в олімпійців колись(8).

V.

Місяць із золота, що із хрестом поєднався у сяйві

Може забуть про крутий, навіть затемнений шлях.

На родові місяць і хрест

Хто вже за крок від труни, чи збився з прямої дороги?
Місяць врятує життя, стане в пригоді тобі.
Тож із союзником злине, як олімпійська слава,
Силу життєву верне, що наче світло тече.

VI.

Фебо (9), богине моя золота, ти від подиху Марса(10) *На зірку предків*
Почервоніла, довкіл варварська кров потекла.
Вожде, багатий ужинок тріумфів збери, хай зрошає
Предків роса завсігди, як при Аврорі (11) бува.

(1) *На Геліконі... богині...* – За легендою, на горі Гелікон перебували музи.

(2) *На Оритигії ...Аполлон...* – Оритигія – давня назва Делосу, де, за легендою, народився Аполлон, бог віщування і проводир муз.

(3) *Кітва Мазепи...* – На гербі Мазепи поряд із зіркою та місяцем була кітвиця – розщеплений хрест у формі якора.

(4) *Тірський...вождь...* – Тірський – карфагенський, тірський вожде – Ганнібал, полководець карфагенян (Карфагенянин).

(5) *Теміда* – антична богиня справедливості і правового порядку.

(6) *Тракійських* – Тракія – країна на північний схід від Греції, доходила до Чорного моря.

(7) *Салмоней* – античний цар, поражений Юпітером за спробу зрівнятися з ним у метанні блискавок.

(8) *Пальмова гілка... як в олімпійців...* – Переможців, у тому числі на Олімпійських іграх, нагороджували вінком із пальмових гілок

(9) *Феба* – богиня Місяця, сестра Аполлона – Феба (Діана).

(10) *Марс* – бог війни.

(11) *Аврора* – вранішня зоря.

Стор. 3

До дуже славного і шляхетного Пана П[ана] ІОАННА МАЗЕПИ, вождя військ СВЯТОЇ ЦАРСЬКОЇ МИЛОСТІ запорозьких, пана з усіх панів найласкавішого

ПАНЕГРИЧНА ПЕРЕДМОВА.

Не бракує російському світу ані меча, достатньо напоєного оттоманською кров'ю, що співає у Тракії фарсальську (1) похоронну пісню, ані прихильної Мінерви, яка виконує послужливий пеан (2), ані належних тобі похвал і оплесків, О НАЙХОРОБРІШИЙ ІЗ ВОЖДІВ! Бо дух, запалений тріпудіями (3), розносить і тим, і іншим славу Вождеву набагато більше, ніж сім гирл золотоносного Нілу, і витисши кров із горлянок варварів, освячує його ім'я, можливо, більш ласкавішим кольором, ніж темне чорнило, щоб із славою увічнити у фастах (4). Таким чином, і в мирний час, і на війні переможні лаври не перестають пускати паростки такої великої хоробрості, бо куди б, великодушний Гекторе (5), ти не ступав, на слідах твоїх переможних ніг піднімаються троянди, бо і за межами Вітчизни, у варварів, і на Батьківщині ти знаходиш Палладу [і її]прихильників. Звичайно, під час залізної гри Помпея в Фарсальській Олімпії (6), наче під пісню Орфея або Амфіона (7), танцюють, злітаючи з ший в урвище, ворожі голови, що є на сторінці Лукана (8),

(1) *Фарсальську...* – Фарсал – місто, де Цезар переміг свого політичного противника, римського полководця Помпея.

(2) *Пеан* – урочиста пісня.

(3) *Тріпудіями...* – Тріпудія – старовинний військовий культовий танець на честь Марса, який щорічно в Римі виконували салії, його жерці.

(4) *...У фастах* – Фасты – календарі, в яких записувалися події та міфи, зв'язані з історією Риму.

(5) *Гекторе...* – Гектор – головний герой Трої.

(6) *В ... Олімпії...* – Місцевість, де раз в чотири роки влаштовувались Олімпійські ігри, самі Олімпійські ігри.

(7) *Орфея або Амфіона...* – Орфей, Амфіон – міфічні співці і музиканти.

(8) *Лукан* – автор поеми „Про фарсальську війну”(Pharsalia).

Стор. 4

неначе на широкому полі, зброя під проводом пера, проходячи через відомі її

смерті, піднімається в оплесках йому і переростає у лаврові паростки. Таке саме щастя прийде також і до твоєї героїчної діяльності; звичайно, поки ти, зламавши шиї гетів (1), змагаєшся у Кримському Фарсалі, в цей час таланти мудрих споруджують тріумфальну сцену переможній зброї і, поширюючи похвальне слово твоїй славі від одного полюсу до іншого, запрошують у веселий хоровод; у цьому Помпей відрізняється від тебе, бо йому тріумфальну пальмову вітку принесла кров громадян, а тобі варварська кров за кривду Вітчизни. До того ж, на противагу до нього, твоїй Марсовій мужності посприяють у тріумфах і перемогах як Беллона (2), так і Мінерва, будучи відомими як союзна сторона, у випадку якщо засинає Гомер (3) з кинджалом під подушкою, і будучи запалені сильніше, ніж Юлій статуєю Македонця (4), щоб зробити відомою славу вождя, вони присвятили [твоїм] вчинкам і подвигам пам'ятник, який увічніть [тебе] на багато тисяч [років]. Таким чином, як залізним стилем (5) Крокуючого в бій (6), так і живим обожненням Паллади (7) ти притягуєш світ до свого дивовижного театру, який слід шанувати, навіть піднімаєш із мертвих в урочисті виголошення похвали Плінієвого Траяна (8), Гомерового Ахілла (9), викликаєш із геллеспонтівських (10) вирів Нептуна (11), щоб він розповів прийдешнім поколінням, скільки крові гетів Бористен (12) послав у свою безодню, і на рясно зрошених нею скитських полях розростаються для тебе пальмові паростки. І цей такий славний театр, після того як вразив закриті повіки неосвіченої Мінерви,

(1) *Гети* – фракійське плем'я на берегах Дунаю.

(2) *Беллона* – сестра Марса, богиня війни у римлян.

(3) *Гомер...* – найдавніший із відомих грецьких поетів, ймовірний автор „Іліади” та „Одіссеї”.

(4) *Юлій ... статуєю Македонця...* – За переказами, римський полководець Гай Юлій Цезар захоплювався Олександром Македонським і любив подовгу стояти перед його статуєю.

(5) *Стилем...* – В античності стилем називалася паличка для письма.

(6) *Крокуючого в бій...* – Крокуючий в бій – епітет Марса.

(7) *Паллади...* Паллада – грецький епітет Мінерви (Атени).

(8) *Плінієвого Траяна...* – Римський письменник Пліній – автор панегірика імператору Траяну.

(9) *Ахілла...* – Ахілл – один із головних героїв „Іліади”.

(10) *Геллеспонтівських ...* – Геллеспонт – тепер Дарданелли (Босфор).

(11) *Нептуна...* – Нептун (у греків Посейдон) – бог морів і всіх водоймищ.

(12) *Бористену...* – Бористен – антична назва Дніпра.

Стор. 5

таким чином побудив дух і запалив більше, ніж Фаетон(1) світ, уклавши старанним пером панегіричні відбитки не для того, щоб збільшилася велич героїчної чесноти, яка славна власними прикрасами, а щоб та, поки російський світ танцює військові танки під щасливим управлінням жезла, переїшла також на подобу Тацита (2), або щоб несправедливо замкнула належні оплески в схованку мовчанки, або, зрештою, відмовилася від належної данини. Тому ти, **НАЙХОРОБРИШИЙ ІЗ ГЕРОЇВ**, пощадиш це дуже необдумане починання, бо я волю вже краще виявитися зухвалим, ніж показати себе голосом невдячного духу. І не накладає обмеження на задум неосвіченість Мінерви, адже краще як неосвічені духи будуть зображати самого Юпітера (3) священною уявою божественності, ніж вченою рукою Поліктета (4), і не нехтують вишні тим, щоб бути вшанованими невченою і голою молитвою, якщо хтось внесе в храми непорочний і чистий дух. Звичайно, скромна ця данина, але не є якоюсь вадою приносити також скромні дари божествам, або приносити в жертву святим вітарям жертвоне борошно із сіллю, якщо в когось немає багатих жертв усіяного дорогоцінним камінням Пактолу (5), або сабейського (6) тиміаму, який слід додати.

Той, хто в спроможі, подячно пожертвує щедро й багато,

Бо благочестя його краю свого досягло.

Жменька проте тиміаму, що Діт бідний витяг із скриньки,

Люба не менше богам, ніж багатіші дари.

Тому оратор з глибокою пошаною з-поміж відомих йому чеснот злітає до Крокуючого в бій, який аплодує блискучим світилам герба предків, як прихильник,

(1) *Фаетон...* – син бога Сонця, який трохи не спалив землю.

(2) *Тацита...* – Тацит – римський історик.

(3) *Юпітера...* – Юпітер (Громовержець) – цар неба, богів і людей, римський верховний бог.

(4) *Полікета...* – Полікет – античний скульптор і письменник.

(5) *Пактолу...* – Пактол – золотоносна річка.

(6) *Сабейського...* – сабейський – аравійський.

(7) *Дім* – римське ім'я.

(8) Цитата із: Публій Овідій Назон „Листи із Понту” (Ovid. Ex Ponto), IV, 8, 37 – 40.

Стор. 6

не як дослідник, маючи намір виставити на загальний огляд захист не інший, а шанованої покірності. Таким чином, ти допустиш, великодушний переможцю, до таких величних покоїв на землі новий панегірик, тому що таланту величного вождя властиво завжди заслуговувати на великі похвали і не відштовхувати навіть невідповідні такій великій скромності оплески і просту данину.

Стор. 7

Цього просить

НАЙСЛАВНІШОЇ І НАЙВЕЛИКОДУШНІШОЇ
ВЕЛИЧНОСТІ ВАШОЇ, найласкавішого пана

Найпокірніший із слуг

Петро Армашенко.

Ода подячна,

НАЙВИЗНАЧНІШОМУ ПОЛКОВОДЦЮ
Присвячена.

Вражена давнина до небес підняла

Руку Геракла на смерть, тій Медузі (1), яка

Всіх обергала у камінь, ось він

Зорями сяє й вогнями, звитяжець.

Як чеснота ясна хоче пізнати, хто

О Геракле-Мазепо, в шані славних значніш,

Перед тобою відступлять давні

З віку, між інших – Персей (2) крилатий.

Ти потвори здолав, що куди гірші, ніж

Згубна Медуза, ніж Гідра (3), що лик міня,

Ти смертоносних чудовиськ лютих,

Напади повідбивав великі.

Добрий вітчизни вождь, що тріумфи несе

Люту пиху здолав, пам'ять про це гучить,

Стримав нахіддя відважно й славно

І безумство лихе, жорстоке.

Нездоланий Ахілле, бог з тобою завжди,

Милість Юпітера допомогла тобі

Він подав гіганта Босфору,

Щоб пододала твоя правиця.

Стежиш за ходом часу пильно оцього ти,

Важко віку збагнуть, що так багато вінців –

За заслуги, хіба що з неба
Їх принесло перо Пегаса (4).

Хай же прийдешні віки подвиги ратні твої
В знак подяки за те, що їх стільки звершив
Сповнені подиву й пошани
В пам'ятних хроніках, у анналах

Збережуть, піднесуть вище небесних сфер,
Шум говіркий річок, гордих, що кров несуть
Скитів, про твої діяння
Вишнім богам розповідь докладно.

Потім твоє ім'я сповниться славою
Нею Феб (5) золоту ведмедицю(6) здолав,
Тіло втомлене Океану (7)
Знов оживе, од хвиль відпочивши.

Нею пальмовий гай в Ідумеї (8) зросте,
Лаври густим гіллям в Іді (9) загомонять,
Ніжно, приємно, й слава вождівська
Швидше за блискавку полине.

(1) *Медузи...* – Медуза – страшна Горгона, якій Персей відтяв голову.

(2) *Персей* – міфологічний герой.

(3) *Гідра* – страшна водяна змія.

(4) *Пегаса...* – Пегас – крилатий кінь Муз.

(5) *Феб...* – Тут в значенні сонце.

(6) *Золоту ведмедицю...* – Золота ведмедиця тут в значенні ніч.

(7) *Океану...* – За віруваннями давніх, Океан – море, що обтікає всю землю.

(8) *Ідумеї...* – Ідумея (Едом) – область на півдні Палестини.

(9) *В Іді...* – Іда – гора біля Трої у Малій Азії.

Стор. 8

Отже, Росіє, прикрась войовника вождя
Голову лаврами й пальмами та тріумфуй!
Споруди височезні колоси (1)
Переможцю, і мужнє ймення

Аж на Олімп (2) підніми. Ми ж під веселою
Зіркою йдем уперед, і за заслуги значні
Славимо, і несмілива пісня
У небеса з похвалою лине.

Отже, тепер можна пройти із покірною пошаною фінікійців (3) у дуже знаменитий театр безсмертної слави, зміцнений неobelісками чи пірамідами, а більше ніж 600 колонами, святими чеснотами, знатністю і войовничістю вождів, сталлю героїв. О дуже знаменитий ВОЖДЕ запорозького війська, пане, найласкавіший пане, я стільки тут при першому ж погляді, примруживши повіки, помічаю осіб, якими слід захоплюватися із-за тисяч тріумфів, оточених незчисленними загонами увінчаних лавром чеснот, скільки століття, що пройшло, бачило твоїх предків у важких військових плащах на Олімпі публічної слави, сяючих постійним приростом заслуг; стільки сцен, скільки бачив світ прикладів великого таланту Вождя, якими не слід нехтувати, та ж бо далеко і широко розкидав ворожі трупи, які підраховували терези історії минулого точніше ніж камінчик Архімеда (4); жодного епілогу для слави, як і жодного краю для чеснот для того, хто зупинив смертоносною карою безконтрольну таврійську лють (5),

яка поширилася, не буде. Ти, наче Фебовий світильник (6), який яскраво світить у зеніті опівдні, привернув до себе дивовижну увагу, гостру пристрасть як очей, так і душ того та іншого полюса, яку ти вгамовуєш краще ніж блиск фрігійського (7) золота, незліченні гроші Пелопа (8), спокусливе дорогецінне каміння. Тому жодна повіка навіть нічного міста Кекропа (9) не гноїться настільки, що не хотіла б направити на тебе свій погляд, хоч навіть із не без променя захисту. Адже цією величністю героїчної вистави, яку слід шанувати, ти не раз вселяв такі великі тривогу і страх в тремтячі очі оттоманського місяця, яких можна порівняти з кіммерійською (10) темрявою, що фатальним чином, наче вогонь блукаючої зірки, відразу пропадає. Однак хоча чутки про нього і не можуть передати цей Марсовий дар, він робить так, що рідні очі бачать, що таким сильним ударом потрійної кари, наче палаючої блискавки, він припиняє і гасить приборкані видіння зухвалого Салмоня, і таким чином він приносить велику славу своїй Батьківщині, і стільки раз роздає багато милостей, скільки знову відчуває настання Золотого віку. Затремтіла від настільки згубної для неї вистави, яка возвеличує Росію, Азіатська Горгона (11), і наче на щиті хороброго Персея заkostenіла, стала тверда, як скеля, і меч вождя, добре зрочений на перемогах, із неї викресав тріумфальні вогні. Цей театр вічної слави аж до того захопив і варвара, і Батьківщину просто магнетичною хоробрістю,

(1) Колоси... – величезні статуї.

(2) На Олімп... – гора (у поезії – небо), де, за переказами, мешкали боги.

(3) Фінікійці... – Фінікійці – карфагеняни, які зазнали поразки від римлян.

(4) Архімеда... – Архімед – античний математик і фізик.

(5) Таврійську лютю... – Таври – скіфське плем'я в Криму. Тут, очевидно, татари.

(6) Фебовий світильник... – Тут: сонце.

(7) Фрігійського... – Фригія – країна в Малій Азії, де розташовувалася Троя. Фригійцями називали і римлян як нащадків Енея.

(8) Пелопа... – Пелоп – грецький цар, від імені якого походить назва Пелопонесу.

(9) Міста Кекропа... – місто Кекропа – Афіни.

(10) Кіммерійська... – дуже густа, непроглядна.

(11) Горгона... – чудовисько в образі жінки, погляд якої перетворював у камінь.

Стор. 9

що і той, падаючи вниз, і ця, яка звичайно дивиться на щасливі сцени, ніколи не перестають дивитися із пошаною, але кінець і одного, і іншого буде неоднаковий: в варварських зіницях розростеться кипарис (1), а в рідних – переможні лаври.

Бо чи скликає жителів із найдалших частин непрохідної Тули (2), чи ті племена, на які при сході та заході першим падає світло сонця, щоб подивилися його Театр святих вождівських чеснот, при цьому буде так багато величі світла, що він затьмарить тремтливий блиск алмазів і карбункулів, наче Кінтія (3) блиск менших зірок, настільки він видовищний визначними сценами, що ані вистави Августа, Клавдія чи Андріана (4) не так захоплювали квіритів (5) своєю цікавістю, вони спрямовували захоплений погляд очей в пусті амфітеатри чи на приховане у цих виставах, і вони мали намір бути поданими нащадкам не інакше, як з пихою гидкої чутки і великої зухвалості: де закінчує жакливу сцену Крокуючий в бій, борючись у морській битві за троянський Пергам (6), знову спустошуючи люттю тисяч Евменід (7), вогнями Етни (8), стрілами Вулкана (9), загибеллю тисяч і людей, і звірів. Цей крах нехай геть забереться від твого Театру вічної слави, і нехай їх не порахує стоока проникливість цензора Зоїла (10), адже тут гнуть не звірів, а тисячі бездумних ший чудовиськ, щоб звідси для тебе, переможця, піднялися тріумфальні арки, звучать під час щасливих битв військові труби тих, що крокують у бій, і щоб піднялися через Абіле і Гадес Гераклові стовпи (11) твоему славному імені, де б постійно відлунювалися твої перемоги і похвали: оттоманські міста потрясаються і таранами, і спартанським духом воїнів, так що цей героїчний натиск зробив їх підданими непереможного СЦИПІОНА (12) МОСХІВ, остраху турків. Тому чи ослабне при такому славному виді та вигадана велич, щоб більше світ не вирішував,

сміятися над виставою чи плакати? Даремно направляти небесний Зодіак, просувати вперед рух Сонця, посилати дощ, метати блискавки, розділяти вічні кругові рухи пульсуючих зірок. Даремно із замаскованим видом тужиться смертне зусилля, не відповідають накази, приписані Юпітеру, чужій зарозумілості. Тому яка велика сила слави, яка завдяки Театру стане вічною! Яка гармонія! Звідси булава, більша ніж [та], якою нащадок Африкана, знищив фатальним ударом семиголове чудовисько: Звідси люті смерті, внесені у Тракію, звідси мечі, залиті гетьською кров'ю, прапори, покриті панциром військові плащі, виткані золотом хламиди, прикрашені пальмами прекрасні тоги, пояси, військові вінці, військова здобич, трофеї, відрубані ключиці варварів, по яких щасливо пройшовся меч вождя: звідси Феба, яка вічно світить своїм ясним блиском, звідси хрест, непогіршний символ перемог і тріумфів, з подвійною головою, який несе загибель подібним тиранам, звідси Аврора, передвісниця світанку, тисячі відзнак вождів і героїв, Марсові зрештою подвиги, з'єднані із святими чеснотами на оттоманський острах тріумфують над варварством. Тому стількома вогнями і стільки раз не світив мемфійський Фарос (13), ані стількома вогнями не освітлювали шлях під час тріумфу Сципіону або Помпею (14) Рим, Ганнібалу Картаген, скільки цей славний Театр, наче якась оселя Феба, блищить не ясним золотом чи золотою бронзою, яка наслідуює вогні, а сяє блиском чесноти і Марса,

(1) *Кипарис...* – кипарис в античності був символом печалі, деревом скорботи.

(2) *Тули...* – Тула – напівміфічна країна на півночі Європи.

(3) *Кінтія...* – Діана, богиня місяця, тут – місяць.

(4) *Августа, Клавдія чи Андріана ...* – Август, Клавдій та Андріан – римські імператори.

(5) *Квіритів...* – квірити – римляни.

(6) *Пергам...* – Тут: кремль.

(7) *Евменід...* – Евменіди – богині помсти.

(8) *Етні...* – Етна – вулкан на Сицилії.

(9) *Вулкана...* – Вулкан – римський бог вогню та ковальства.

(10) *Зоїла...* – Зоїл – легендарний критик Гомера.

(11) *Через Абіле і Гадес Гераклові стовпи...* – Абіле і Гадес (Кальпа) – начебто поставлені Гераклом скелі (стовпи) на європейській та африканській частинах Гібралтару, який вважався краєм землі.

(12) *Сципіона...* – Сципіон Африкан – римський полководець, прославився у війнах із Картагеном.

(13) *Мемфійський Фарос ...*– Мемфіс – давня столиця Єгипту, Фарос – острів біля Олександрії у Єгипті, на якому стояв величезний маяк.

(14) *Помпею...* – Помпей – римський полководець.

Стор. 10

а великий Океан різноманітної слави, переповнившись ним, чи не поглине цей потік дуже вдалого красномовства? Чиї зусилля у створенні зображень речей не охопить цей різноманітний блиск? Збільшуючи здивування, народжують мовчанку, а не слова? Чиї героїчні подвиги, найзнаменитіші царські палаци, які блищать золотом і алмазами, ця велич саява не затьмарить, як Геспер (1) менші вогні? Розшир пристрасні зіниці очей, давнино, що шукала героїчні прикраси і чесноти, і ти погодишся без жодного звичного сумніву лестоців, що всі найвищі прикраси відзнак правителів і тріумфаторів, які були в августовських палацах, знайшли своє місце у славному театрі священних чеснот вождя. О дивовижний твір, якого не можна порівняти з жодним, виготовленим правицею Фідія чи Праксителя! При ньому втрачають силу пусті творіння, вистави світу. Звідси

Нільський Мемфіс нехай змовкне, нехай не шанує Фаросу,

Триста народів не славлять відомих у цілому світі

Статуй отої Луцини (2), яка з сагайдаком гуляє.

Хай не гордяться і парфи (3), які Вавилон спорудили,

Витвори їхні з твоїм не зрівняються амфітеатром,

Слава говорить: творіння чесноти це більше за інші,

Адже де хрест наче зоряний колос доходить до неба,
Фосфор (4) там світить і Феба сіяє тепер золотава.
Звідси зображення маєм поважного предка і батька,
Зроблені з вічного кедра, і мрамур ужито пароський,
Стали у ряд ці вожді, на них одяг чудовий, відзнаки,
Їх не Праксителя (5) руки зробили в театрі високім
Слави, то доблесть воскресла Пеліда, Пелея(6) нащадка.
Дуже радіє Беллона, довкола-бо – гетів руїни,
Здобич несе у руках і щити, в Рубіконі (7) намоклі,
Варвар благає щадунку, він руки простяг, і цілує
Стопи хоробрі вождя войовничого: меч його змусив.
Ось чому лаври тріумфу танцюють у нього на скронях,
Близьких йому аплодує юрба – їй відомі трофеї.
Зрештою, там, де пошаною Велич постійно керує,
Чи ж це знецінять вистави порожні відтак стародавніх?

(1) *Геспер...* – західна (вечірня) зірка.

(2) *Луцина...* – богиня дітонародження, пізніше ототожнювалася з Юноною або Діаною.

(3) *Парфи...* – плем'я, що жило на південь від Каспійського моря.

(4) *Фосфор...* – „Світлоносець” – ранкова зірка.

(5) *Пракситель...* – грецький скульптор.

(6) *Пелід...* – син Пелея, тобто Ахілл.

(7) *Рубіконі...* – Рубікон – річка на кордоні, яку перейшов Цезар, вирішивши розпочати громадянську війну.

Стор. 11

Воістину велика виникає із такої прикраси пошана твоєму імені і також не менш міцна, ніж сотні фундаментів Теб (1) і самі ворота, на міцнішій опорі ніж ліжка на кораблі, вона навіки залишиться нерушною. Відступає тут викликана або тризубом Нептуна (2), або шалом Еола (3) змовницька лють вітрів, слабне сторука міць Егіона (4), втомлюється молоток Бронта і Стеропа (5), і той сильний розбій минулого, тому що слід зруйнувати народжене і пристосоване в театрах, накладе вуздечки шаленим дерзанням, і те, що не раз ослаблювало світ нещастями, втратить свою силу в цьому театрі чеснот. Все, що спирається на фундамент чесноти висміює, без сумніву, суворість долі та увічною на всі віки, і не оглядається на неспокійні обставини часу те, чому фундаментом [служить] чеснота, знамениті вчинки – основами, благочестя щодо батьківщини – укріпленням і захистом. Твоїм спадковим аргументом похвали, о великодушний герою, є те, що служить міцності твого імені, тож хіба прийдешні віки не згадають ці твої славні подвиги? Чи не розкажуть прийдешнім поколінням про чесноти твої, які держава на семи пагорбах не бачила у жодному з Катонів (6), і Ематія не бачила у Приборкувачі світу (7)? Знову вшанує стільки перенесених труднощів заради її захисту і порятунку батьківщина, яка протистоїть із ще більш безстрашним духом постійним диким наступам ворогів, які слід приборкати і стримати, і стільки разів героїчне ім'я вона прославить святковими аплодисментами, скільки щасливіший цей Арго (8), що не знає темної бурі варварів, під твоїм управлінням більш досвідченого Палінура (9) заспівав веселу пісню. І що, як не чеснота, є основою такої величі (якщо вона щось виносить на світло, то вже стійку йому передбачає безпеку, щоб могло простояти довше ніж мідь), спираючись на яку, хіба не дорівнюються проведені роки вічності? Хто ж бо буде чинити опір легковажному нападу лютих Аквилонів (10)? Ти стримуєш несправедливість долі театром твого високого таланту, і більше в ньому від святих чеснот і благочестя стосовно Батьківщини підніметься знаків постійної безпеки, як в Трої від Палладія, в Лациї від Анхіза (11). До того ж в цьому дуже добродородному театрі не бракує якоїсь сили античності і для окраси, і для перестороги, бо ти бачиш, що окрасою [служить] чеснота, а Марсові подвиги – опорою, і вони тобі, дуже славний ВОЖДЕ, забезпечать безсмертя навік. О театре, міцніший за тисячі пірамід і колосів, жодна лють тебе ніколи не зрушить! Бо він

Бо не боїться він ані сестер Евменід – їх без ліку,
Зим і одрисів (12), вогнів від Юпітера тих, що потрійні,
Хоч він і грізний, вітрів, що в Еола в темниці у схові (13).

(1) *Теб...* – Теби із стома воротами – столиця верхнього Єгипту.

(2) *Нептуна...* – Нептун (у греків Посейдон) – бог морів і всіх водоймищ.

(3) *Еола ...* – Еол – міфічний бог вітрів.

(4) *Егіона...* – Егій – приморське місто в Ахаї.

(5) *Бронта і Стеропа...* – Бронт і Стероп – циклопи в майстернях Вулкана.

(6) *Катонів...* – Катони – знаменитий римський рід, славилися добродієм.

(7) *Ематія ... у Приборкувачі світу...* – Ематія – стара назва Македонії. Йдеться, очевидно, про Олександра Македонського.

(8) *Арго...* – корабель аргонавтів.

(9) *Палітур...* – керманіч Енея, який, заснувши, впав у море.

(10) *Аквілонів...* – Аквілон (Борей) – бог північного вітру.

(11) *Трої від Палладія, в Лації від Анхіза ...* – Палладій – зображення Паллади, що впало у Трою з неба, було запорукою її цілісті. Анхіз – батько Енея.

(12) *Одрисів...* – Одриси – одне із фракійських племен.

(13) *Вітрів, що в Еола в темниці...* – За античними віруваннями, бог вітрів Еол тримав їх у заперті.

Стор. 12

Й плину років. Поки буде стояти земля з полюсами,

Поки тече Бористен повноводний і зрошує ниви,

Буде стояти на двох він стовпах, як Олімп на Атланта (1)

Сильних руках: Марс, могутній вояк, і звитяга вождівська.

Але як довго важко працювали на цей преславний Пергам! Він об'єднав умілі зусилля талантів, здивував світ, всотав старанність Дедала (2), в дійсності є працею не одного, а багатьох тисяч. Бо не тільки правиця багатьох твоїх знаменитих корінних мешканців працювала стільки століть марсовим мечем і всяким напруженням чеснот, стільки встромивши ножів у ворожі груди, а також твої руки, до цього часу ніжні, хоча вже звиклі до такої праці (як, можливо, вже в ранньому дитинстві Гераклові вистачало роботи, що було викликано не так ненавистю Юнони (3), як любов'ю до чесноти) покладуть фундамент вічної слави у майбутньому; немовби якась зрілість властива твоєму дару, бо і в часи сенаторських відзнак була гідною, і в ранньому дитинстві правиця була вже зовсім дозрілою до ключа вождів. Бо в дійсності не знає щаслива від повільних зусиль Луціна, яким чином вона повідомляє, що в малому тілі захована гігантська сила, кому небо при народженні благоговійно вливає світло. Високі уми стають більш добродіями, отримавши частку божественного подиху, народжуються, важко вправляючись для чесноти, ростуть, потім важко працюючи на довговічність свого імені, доростають до урожаю дорослої слави, можливо, не зі звичайних колісок, для яких видавати великі зразки ніколи не було дозволено привілеєм природи, хіба що з часом. А визначні діти відразу ж показують приховану велич духу і героїчний талант, як алмаз виблискує із грубої і поки що необробленої глиби; левеня перед тим як вирости в лева, відразу точить свої кігті, і, граючись, неначе готується до битви, поки що передвіщаючи народжений для високого духу, розкидає по шії вологу гриву. Але чому я побільшую справу художніми прикладами? Ти найбільший для нас непереможний ГЕРОЙ, якого коли плодотворити Луціна виставила на публічне світло, зразу ж світ повірив у щастя, зголосив тебе великодушним Гектором і хоробрим Ахіллом, з поглядом і виглядом як у Алквіада (4), який виділявся тим, що був дуже славним і великим, [зголосив], що перед твоїм народженням були добрі провіщення, а ще кращим вийшов результат. Хай інші герої беруть прикмети із сприятливих порад гороскопів або із щасливого розміщення небесних світил, кожен може зрозуміти із ясного чола, пурпурових уст, із очей, з яких дихає справжній Марс, що ти народжений для найвищих почестей, для тріумфів і перемог. І не довго ховалася твоя чеснота, повідомляючи

справжніми знаками ще як із тісних пов'язок, що на світ з'явився величний нащадок, за звичаєм відбору найкращих, присвятивши керівниці мистецтв і війн Мінерві, без затримки,

(1) *Атланта Олімп...* – Атлант – титан, який, вірили, тримає на собі небо.

(2) *Дедала...* – Дедал – будівничий Лабіринту.

(3) *Юнона...* – (У греків Гера) – сестра і дружина Юпітера, мати олімпійських богів.

(4) *Алківіада...* – Алківіад – афінський полководець і політик.

Стор. 13

проникла божественним талантом до важких і глибоких таємниць знань, наче розрубавши гордієвий вузол. Занімів Лацій (1) від вишуканості твоєї мови і повірив, що ти народився під римським небом, і що тобі в уста влилась воскресла енергія Демостена (2). Інші побачили в тобі якийсь новий Пантеон (3), в ньому [ти] – кіленський арбітр (4), Тулієву (5) амброзію дуже солодкої ріки римського красномовства, і солодкий, і вчений потік, першого серед філософів, гострого у поширенні думок: Аполон та оракули справедливості і добра, як зрештою, кожний із богів, дивляться [на красномовство] як на справжнє мистецтво, як на суть мистецтва, а не на його образ. Дивна сила і здатність духу в спартанських грудях: ти поєднуєш в собі і Марса, і мистецтво, із цього, і з іншого благословення більше ніж щастя Юлія (6), завдяки одною успішною діяльністю, як Перікл, вражати блискавкою тракійську гігантомахію (7), іншим разом із африканським Алкідом (8) збивати із ніг чудовиська: помітна і в тому, і в іншому, майстерність важко трудилася ради увіковічнення імені, і в тому, і в іншому, діяльний ВОЖДЕ, ти благословенний вінками із плюща та лавра: адже завдяки його чесноті, добродійній, бо, здається, він один добродійний у світі (хіба багато, за Демокритом (9), так що не один лавровий вінок увінчав героїчну голову. Що коли ти запалив весь дух в Олімпії Паллади, в палестрі (10) героїв? І чи хтось сумнівався, що ти народжений героями? Тир (11), і сьогодні зручний, щоб вести війська; ти виділявся тоді між поділеними на сотні загонів тих, які мали срібні щити, наче Помпей серед переможців, серед величезних загонів не зрілістю, мабуть, як Македонець (12) серед заслужених когорт батька: мало того, тобі більше аплодували під час твого тріумфу, і не змусили провести під списом Марса не апетит персів, не пролиття громадянської крові, а величезна любов до громадянської мужності і ненависть до дикості османців. І також тут, між густими стрілами ще до пороку пістолів, під частий рев гармат, в час, коли летіли стріли перед тим, як, за бажанням войовничої Росії, ти піднявся у крісло вождя; до того ж театр вічної слави споруджений великою працею, і даремно не розтратилася жодна мить віку, з якої б не росла слава вождя і не збільшувалася велич імені.

Рукоплескав батьківський світ такому героїчному діяльному характерові і таким трудам, і бістон (13), який добре наситився своїми руїнами, жалівся, що твоя Марсова чеснота поширюється, і вірячи, що ти народився під зіркою Юпітера або Марса, аж схиливши голову, вшановує тебе наче божество. Отже, він навчився від тебе, о найпереможніший із вождів, що таке хоробрий і високий дух, якщо він сильніший завдяки чесноті, якомусь божественному і непереможному благу, і веде рід із зореносного Олімпу; якщо щось серед людей робиться таке, що перевищує сили смертних, за судженням божества, він вважається гідним неба і віриться, що це навряд чи владисте людині, якщо щось у людині сяє незвичайне. Чи така сила людська? Повітря здригається від гromу під час спалахів металних машин, між відомими всім смертям ятаганамі, між тисяч потрійних Гекат (14) османців, де жаркіша битва і запалав шалений розбій розгнузданого меча,

(1) *Лацій...* – область, центром якої був Рим.

(2) *Демостена...* – Демостен – знаменитий римський оратор.

(3) *Пантеон...* – Храм Юпітера в Римі.

(4) *Кіленський арбітр...* – Меркурій.

(5) *Тулієву...* – Тулій – Цицерон.

- (6) *Юлія...* – Юлій – римський рід, найбільш відомий Гай Юлій Цезар.
 (7) *Гігантомахія...* – Гігантомахія – битва богів із гігантами.
 (8) *Алкідом...* – Алкід – Геракл (Геркулес), який був внуком царя Алкея.
 (9) *Демокритом...* – Демокрит – грецький філософ-матеріаліст.
 (10) *Палестрі...* – Палестра – тут: школа.
 (11) *Тир...* – давня столиця Фінікії, зруйнована Навуходоносором.
 (12) *Македонець...* – Олександр Македонський.
 (13) *Бістон ...* – фракієць.
 (14) *Гекат...* – Богиня Геката представлялася у трьох образах: Селена на небі, Діана на землі

і Прозерпіна в підземному царстві.

Стор. 14

змішавши божественне з людським, де в жодного не залишилося обличчя, в жодного крові, в жодного розуму, тільки сором віпліти від ятагана, що червонив кров'ю: в таких небезпеках [треба] відсікти мечем шиї ворогів, нагнати несподіваний жах на ворожі лави, що бушують, хоч свої бойові знаки похилились, повернути перемогу, і так тріумфувати, зламавши сили ворогів. Звичайно, це вчинок божественний, в ньому знаходяться так багато дарів чеснот: рухливість, міць, неприборканий дух, розсудлива, ясна і зріла думка на Марсовому полі.

Дари героїчних чеснот, настільки видатні й нечувані і навряд чи комусь обіцяні милістю вишніх і зір, навіки приєднані до твого дуже знаменитого дому міцним зв'язком, і рід, який слід прославити по цілому світі, тебе прирівнюють до неба, найнепереможніший із вождів, справжній нащадок войовничого Марса, тріумфатор над боягузливим сходом, страх османського імені, загибель гетів, міцніший за метал мур своєї батьківщини, міцний якір російського корабля, яким міцно закріплений і через бурхливу лють геллеспонтійського Аквілону, ставши непорушно в безпеці завжди він приборкує бурі. Кажу, що чеснота, яка підносить душі земних владарів до небес, поставила зображення Кунона (1) і Евагора (2) поряд із статуєю Юпітера і повідомила вічності, що твої предки походять з божественної крові, і вона стільки статуй спорудила їм своєю правцею, скільки дивовижних подвигів на задрісті героям побачила з незмінним виглядом обличчя. Бо хіба ж це не божественне? Через приборканий загрози варварів, через простягнені страхи смерті, через криваві жахи шаленої люті щасливо добирається переможним кроком до трофеїв і перемог в самому вихорі божевільної Беллони, у лютому зіткненні стріл, навести несподіваний страх на ворожі бойові лави, [чи це не] тріумфувати? Успадкованим від твоїх предків аргументом похвали, безстрашний дух яких вигодуваний війнами і зброєю, якому відомі всі небезпеки, рівний величчю Духа і чеснотами самим Богам, між смертоносних вогнів і тисяч лютих смертей, стримуючи хоробрим мечем наступ ворогів, досяг порадами і силами того, що в думках приписано приборкувачу монстрів задрісної Юнони. Але я не хочу тут, у тісному похвальному слові повідомляти дуже знатні імена, а також охопити тісними сторінками добродійні вчинки, які перевищують людські сили, або виставити в публічному театрі, прославляючи похвальним словом: бо не позбавлено небезпеки ворухити святий прах божественних простим поклонінням і хотіти відвести пустою піснею раніше призначені на Небо душі на землю. Нашадки скажуть, що жодний вік не обійде мовчанкою таких героїв, марсові серця піднесуть їхні вчинки і сили аж до зореносного неба, вони будуть славитися завжди святковим вшануванням. Я кажу, що пропущу в набожному мовчанні знамениті подвиги і марсовий запал предків, завдяки якому вони не один раз обпалювали легковажні крила Ікара (3): вистачить нам дивуватися в тобі тим, що античність побачила в інших, тому що ти додаси так багато блиску роду, що я вже буду вважати, що він виникає не з їхньої слави, а із твоєї. Інший виходить у публічний театр, взявши окрасу своєї похвали з претексти (4),

(1) *Кунона...* – Кунон – очевидно, польський поет початку XVII ст.

(2) *Евагора...* – Евагор – ім'я двох міфологічних персонажів.

(3) *Ікара...* – Ікар, за легендою, піднявся в небо на штучних крилах, але впав у море.

(4) *Претексти...* Претекста – тога з червоною смугою, одяг римлян. Згодом – трагедія із сюжетом із римського життя.

Стор. 15

де фрїгіїці приховували налив, або виводячи із крові вождів, або із

задимлених зображень батьків, або в такому блиску дуже примітних темних осіб. Отже, помиляються ті, які весь блиск сяйва родичів по батьку розміщують в єдиному ряді предків, щасливіші від прибулого світла більше, ніж від свого, подібно до блукаючих зірок, які показують чужу славу, а свою приносять у жертву вакхічним тіням. Клянуся Поллуксом (1), добродійний дух знатності ненавидить ту чернь і жене геть, що наче храми Мемфісу, ззовні дуже прекрасні, а у середині в них жовч, або в них міститься тільки непряма дорога, створена для викликання сліз, коли виставить напоказ зовнішній блиск попередників. А ти, найславніший ВОЖДЕ, ти шукаєш в собі самому високі якості для збільшення слави, і переказуєш подвиги предків для похвали, а не для заслуги. Вони відберуть у тебе сон Темістокла, трофеї Мільтіадів, які є стимулом слави, а не аргументом для похвали, запалюючи до більших тріумфів, бо не так приклади предків, як любов до Батьківщини і вроджена чеснота одягли на тебе покритий панциром військовий плащ полководця. Хваляться інші, як високі дерева, які, здається, успадкували від предків тільки трофеї, а не чесноту: хоч їм судилася знатна кров і величний дар, вони хвалять своїх предків, відомих чеснотою, а самі виродилися. Але у тебе, найславніший ВОЖДЮ, життєва сила незіпсованої крові тече рівномірно по всіх жилах, і дійсно, не менше до тебе спустилася слава предків, як добродійна велич усіх чеснот. Я поєднав твоє визначне народження із знатністю так, як ці дві колони, знатність із чеснотою, чеснота із знатністю, поставлені у цьому Театрі, навіки залишаться непорушні. Звідси в тебе проникає щастя героїв, як данина платників, і дух, який усе більше прагне до перемог і тріумфів, вигодуваний не золотими яблуками Гесперид (3), а закусками Беллони, вихований не серед домашніх пенатів, а в постійних військових таборах, проникаючи своєю вродженою величчю, наче потрійною блискавкою, в тіла, твердіші за Марпеський (4) мармур, і стоячи у бойовому порядку, де інші попеременно борються із смертю, наповнивши поля густими трупами бістонів, зібрав красивий урожай тріумфів. Отже, нехай з повагою оцінюють такі дари чеснот, гострий розум героїв, і по цьому пізнають, як з пальця – гіганта, з кігтя – лева, з блиску – алмаз, з тіні – Колоса Родоського (5), що ти дійсно вийшов із божественної крові.

Після того, як Марс трохи пом'якшав, танцюючи із чеснотами, але став більш загартований, оточений тисячами військових фаланг, знищивши смертельним ударом сотні блискавок гетського Сальмоня, він вступив у Театр вічної слави, споруджений немовби твоєю правицею. Падають йому в обійми густими оберемками лаври і пальмові гілки, яких милостиво приніс подув Феба Сходу і Заходу, виймаються самі аж від найглибших коренів, щоб прикрасити переможні руки; сам народ титанів, забувши давню дикийість і жорстокість, заспокоєний неочікуванним блиском, здавна шанує, схиливши голови над прірвою. Затремтіла Азія, близька до загибелі, коли вдруге перемогли триста великих Фабіїв і Сципіонів (6) у ньому одному,

(1) Поллуксом... – Поллукс – античний міфологічний герой, вправний вершник.

(2) Темістокла... Мільтіадів... – Темістокл, Мільтіади – афінські політики і полководці.

(3) Гесперид... – Геспериди охороняли з допомогою дракона золоті яблука.

(4) Марпеський... – Марпес – гора, де видобували найкращий мармур.

(5) Колоса Родоського... – Колос Родоський – гігантська статуя бога сонця Геліоса.

(6) Фабіїв і Сципіонів ... – Фабії, Сципіони – римські полководці.

Стор. 16

караючи картагенян, тому що не раз ставали супроти щита із місяцем, сильними ударами мечів та палиць сховали кіммерійську темряву. А як я скажу більш явно про ту справу, ти, о найбільший з ВОЖДІВ, я змушений відзначити, народжений щасливим Марсом, стільки разів був увінчаний лавровими і пальмовими гілками, скільки разів натиралися ноги під час такого великого переможного ходу, коли ти сходив із загонами воїнів на кримську землю. Де лунало його брязкання, наче блискавки, які летіли з неба для остраху, шії варварів, які раніше відзначилися

своєю легковажністю, не раз ішли у танці наче салії в найглибшій темниці Діта (1), і не інакше треба було їм дістатися до твого тріумфу, ніж [зійшовши] в могили у постійному танку, яким вони призначалися хоромам підземної Юнони. Не бракувало і оттоманського місяця при твоєму вшануванні, який чи не проти своєї волі аплодував такій великій хоробрості, ввіткнувши списи, він спорудив тобі тріумфальну арку, подібно до дочки Тавманта (2), яка повним горлом зачерпувала криваву хвилю своїх, він посилав скалистій землі гетів не інші дощі, ніж ті, з яких виростав кипарис. Вкривалася потом при такому героїчному вождеві Фракія, неначе біля щасливої македонської статуї Орфея, охоплена великим жахом, застигла і стала каменем. Адже вона вивела величезну кількість гарпій, що не могли зрівнятися мужністю із своїм суперником ВОЖДЕМ, і, подумати тільки, з таким оснащенням йшла до свого величезного нещастя, не знаючи, що ти ведеш війни не кількістю, а мужністю, ти не рахуєш ніякої іншої кількості, тільки вбитих ворогів. Звичайно, наче сам Бог, збиваючи твоєю палицею загни безумства, навчив, яку силу має мужність русів під твоїм управлінням, і вона збагнула, що мужі змагаються не числом, а мужністю. Але чому я перераховую давнє? Перо, візьми у свідки поразок Самару (3) і Бористен, де варвар стільки дав матеріалу для проливання своєї крові, скільки не було ані під Термопілами (4), ані спричинила густа різня під Атенами. Бо твій меч, висміюючи безглузду численність ворогів, вважаючи шал війни своєю грою, так танцював по шнях ворогів, наче серп над колосками при зборі урожаю, щоб купи [були] більше густими, і не вистачило ані прірв у землі, ані ущелин Нептуна. Скількима безсмертними почестями вшановував тебе тоді театр! Який великий урожай і які жнива слави! Поки ти поміж дихаючих вогнем блискавок металевих машин, смертоносним блиском мечів, серед шалу ворогів, викликаного з тенарських місць (5), за звичаєм великодушного Юлія, майже не пам'ятаючи, що ВОЖДЬ, воював наче воїн, де з хоробрим серцем входячи смертоносним мечем у найглибші нутрощі варварів, безстрашно йдучи назустріч небезпекам, ти посіяв навколо себе смерть і похорони, а пожав лаврову славу та пальмове похвальне слово твоєму у майбутньому вічному доброму імені. У цьому духом ти рівний самому Воїну (6), бо:

(1) Діта... – Діт – Плутон, бог підземного царства.

(2) Дочки Тавманта... – дочка Тавманта – Іріда, вісниця богів.

(3) Самару... – Самара – ліва притока Волги.

(4) Термопілами... – Термопіли – ущелина, де спартанський цар Леонід і його триста воїнів стали на бій з величезним військом персів.

(5) Тенарських місць... – На місі Тенар розташовувався храм Нептуна і вхід у підземне царство.

(6) Воїна... – Тут: Марса.

Стор. 17

Саме наскільки той місяць є більший за інші світила

Менші, й наскільки затемнює Геспер всі зорі небесні,

Так твою мужність, о вожде, ні з ким з вояків не зрівняти.

світ був вражений у тобі новим чудом: одночасно очолювати військо, одночасно посилати правицю на щось важке і неприступне, з однаковою майстерністю втикати в груди оттоманців меч і палицю, наслідувати Улісса (1) розумом, а Діомеда (2) хороброю рукою. Холодні серця евтихів (3) там розгарячилися від сильного шалу Російського Леоніда, і він засоромився, що не всі згоріли від Марсових вогнів, що їх, кажуть, Фаетон дав усім душам, [взявши] у сонця. Ти у Тракії так запалив воскові серця діяльними вогнями, що вони стрімко кинулися по допомогу Наяд (4), наче хвилі могли погасити даремною допомогою вогні, яких вони не мали сили стримати, немовби тому, що повернувся шал усього Везувія (5). Тоді я повірю, що ти другий Ганнібал, і то не в Авзонії (6), а біля воріт Нептуна, при згадці тільки імені якого варварам слід тремтіти від одного тільки звуку, а бездиханні тіла бістонів падають у прірву та ніколи не воскреснуть. Але

хто розповість про твої дуже щасливі битви, тріумфи, перемоги, якими ти перевищив усіх вождів? Хто скаже, яку велику поразку ворогів ти спричинив біля цих вод, наче Картагенянин біля Ауфиду і Турасімену (7)? Клянусь Гераклом,

Важко й сказати, чого там твій Марс не робив їм,
Смерті скількох ти віддав, скільки і як умертвив.
Ти – переможець, що натовпи збив, по них меч твій пройшовся,
Гетів чимало лягло, ти ж бо на них наступив (8).

І досі ріки червоніють не від вродженої сором'язливості, а наповнені кров'ю скитів, пляма їхньої ганьби ніколи не зникне; стількома водоспадами хвиль розіллється похвальне слово твоєму імені, скільки води горлянки варварів поглинули в жадібних круговертях. Вони втомляться постійно, під натиском води, плескати таким тріумфам, з яких все більше росте слава твого імені. Але не тільки ріки, горді від скитської крові, розіллють славу твого невмирущого імені як Інд більше ніж стома руслами, також кримські поля додадуть не останній аргумент до твоєї похвали.

(1) *Улісса...* – Улісс – Одисей, герой „Іліади” і „Одісеї”.

(2) *Діомеда...* – Діомед – грецький герой Троянської війни.

(3) *Евтихів...* – Можливо, йдеться про послідовників Евтиха із Константинополя, який заперечував подвійну суть Христа після вознесіння, а визнавав тільки його божественну природу.

(4) *Наяд...* – Наяди – морські німфи.

(5) *Везувія...* – Везувій – вулкан на Сицилії.

(6) *Авзонії...* – Авзонія – Італія.

(7) *Ауфиду... Турасімену...* – Ауфід – річка, Турасімен – очевидно, Трасімен – озеро в Італії.

(8) Цитата з: Публій Овідій Назон „Листи з Понту” (Ovid., Ex Ponto) IV, 7, 45 – 48.

Стор. 18

Вони не зможуть бути неродючими, [бо] добре зорані твоєю крицею, вони несподівано принесли Росії при твоєму винятковому героїчному ході щастя більше, ніж у Помпея, і шанування переможними трояндами і тріумфальними лаврами. Вони стільки породили тобі, переможцю, пальмових гілок, скількома краплями оттоманська кров зачервонила північну сивину. Також, без сумніву, безплідність щасливим перетворенням коли-небудь зміниться на родючість, коли виділиться добродісна волога і зросить поле, і затопить криваві потоки варварів. Не може ніщо бути безплідним, де вирросло поклоніння Марсовій мужності, і проростають при сміливому наступі героїв краще ніж під ніжним подувом фавоніїв (1) плодоносні паростки навіть на кавказькій скелі, де тільки пробиваються троянди, пальми і лавр, [щоб стати] тріумфальними знаками Того, хто крокує в бій. Чи можна дивуватися з цього стосовно тебе, найславніший ВОЖДЮ, якому немовби кам'яні голови варварів не раз давали дуже щедрий урожай, і поля, відмовляючись від своєї безплідності, які немовби стали родючими від оттоманської крові, надали тобі, переможцю, в якості трофеїв славні трави. О найщасливіший ВОЖДЕ, якого слід вшановувати в усі століття! Таким чином, хай підніметься Російський Світ у нові тріумфи, сплете нові вінки переможцю, увінчає скроні нев'янучим лавром, все знову зазвучить святковими оплесками, де тільки з'явиться нагода для святкування тріумфу.

Хоч і великі вони, одначе не там пробуває

Хвальна вершина твоя, бо їм до кінця ще далеко.

Бо більшими є ті, які вразили і налякали Тракію, хоч слід було тремтіти раніше: ти зробив видовище, бо, приборкавши сили страшних циклопів, знищивши їхню дикість часто із-за кількості, прирівнявшись стількома тріумфами над Сходом до НАЙНЕПЕРЕМОЖНІШОГО ГЕКТОРА, від якого ми надіємося мати

Зброю етруску(2) гігантському, проти Фетіди (3) в екстазі,

Проти всіх фурій направлену, що їх Плавильник металів (4),
Дикий тракієць скував, а ще Понт (5), одрисьїські Харібди (6)
Вирвали з моря глибин, із хвиль його дуже шалених.
Птах (7), який Місяцю варварів роги ламав, що на землю
Блискавки гострі із неба метав, увесь Схід подавивши,
Радо ввійде в Візантійський Пергам, і у ньому
Перший запалить священний тим'ян, там жертовники звівши.

(1) *Фавоній (Зефір)* – теплий південний вітер.

(2) *Етруску...* – Етрусками (тірренцями) називали лідійців.

(3) *Фетіди...* – Фетіда – морська богиня, мати Ахілла.

(4) *Плавильник металів* – епітет Вулкана.

(5) *Понт* – тут: Чорне море.

(6) *Харібди...* – Харібда – за легендами, страшне водяне чудовисько (небезпечний для мореплавців вир).

(7) *Птах...Вишнього ...* – птахом Юпітера був орел.

Стор. 19

Кажу, що зламавши шию зухвалого Гіперборейського (1) тирана, нарешті Божою волею ти змусив також таврійські міста кинути прапори під переможні ноги **НАЙМОГУТНІШОГО ЦЕЗАРЯ** і відчинити наперекір ключам варварів ворота, які ніколи не відчинялися. Звичайно, не досить було переможеному сходу з надutoю пихою стрімко повалитися перед Найяснішим Сонцем, без того, щоб піднявши свої царські успіхи і почесні вище інших царів, і [завдяки] твоїм особливим старанням, великодушний Ахілле, він став платити належну данину. Трохи перо [напише про те], як входив у Казикерменський Вавилон (2), який недавно гордився місячними рогами, а тепер ти будеш дивуватися його приниженню Російським мечем, поступкам владі і волі Двоголового Орла, і недавній героїчній мужності Вождя, одного віку із вічністю. Те місто, будучи вже багато століть сховане під гидким оттоманським ярмом, несучи в храмах нечестиву віру Магомета, силою мурів і глибиною ровів яке рівнялось з найбільш укріпленими в державі тевкрів (3), перешкоджало усьому світу, багато, багато хто намагався його здобути, але таранами ніхто не завоював, зрештою ще до твого приходу було уражене боязню не так твоїх розділених на сотні воїнів, як вродженого героїчного таланту: не так із-за ударів металевих машин, клинів, як із-за твоєї досвідченої старанності, не в змозі протистояти стільком поверненим в їхню сторону натягнутим стрілам, безодням ровів, свинцевим бурям, воно з благанням стало жертвою Російського Юпітера. Звичайно, для Марсової мужності немає нічого неприступного, чи то вона ламає укріплені крицевими підпорками ворота, руйнує могутній тріумфами Картаген, рівнює із землею Теби і пробивається на Кавказ, немає нічого настільки міцного, що має силу чинити їй опір. Своїм досвідом він навчив варварський світ, якому, непереможний герою, твоя Марсова мужність, ніколи не зламана жодною силою стерла роги, і подібно до тризубої блискавки увійшовши в серця гетів, міцніші за сам Кавказ, завоювала дуже сильне місто. Тому немає нікого з найбільших вождів, характеру якого б більше дивувалися, і якому б, як з'явили ці Марсові подвиги і дії, він не дорівнявся імператорською і військовою похвалою. Бо чи ти згадаєш Фабіїв, Сціпіонів, Метелів (4), чи порівняєш з Помпеєм, твої вчинки перехоплять пальму першості у їхніх подвигів, бо в одному випадку ти отримав більшу хвалу із-за нерівності місць, в яких воював, в інших із-за непереможної хоробрості, якою ти давив незліченні фаланги ворогів майже Геракловою правицею: у всіх випадках тобі була властива чи не стоюка майстерність і досвід керування. Отже, поразі цією мужністю, великодушний Войовниче, хай ідуть до блискучих осель Громовержця, цим славним шляхом борців, у майбутні вічні записи слави хай відійдуть імена героїв, блискучі не із-за брехливої міці, а готові іти стрімкою дорогою нещастя і труднощів, поки не захвочуть повну блиску голову серед світил: цими кривавими слідами доходить до

(1) *Гіперборейського тирана...* – Гіперборей – міфічний народ на північ від Італії.

(2) *Казикерменський Вавилон...* Казикермен – місто, де козаки перемогли турків. Вавилон – головне місто Вавилонсько-Халдейського царства.

(3) *Тевкрів ...* – Тевкри (теукри) – троянці, переносно – римляни.

(4) *Метелів...* – Метели – римські полководці.

Стор. 20

Чумацького шляху, що сяє найбільосніжнішим блиском між небесних вогнів, щасливої домівки героїв, звідки тобі засвітив такий великий блиск тріумфів.

Бо занімують прийдешні віки, читаючи і слухаючи про найуспішніші битви, війни, перемоги, тріумфи, і будуть вірити, що такі дивовижні героїчні вчинки здійснені упродовж багатьох років, а не одного, і під керівництвом багатьох воєначальників, а ти їх провів один завдяки неймовірній мужності, героїчній величчю духу, імператорській розсудливості протягом невеличкого проміжку часу, в безперервних війнах за війнами, тріумфах за тріумфами. Ти будеш йти не під цим іменем, а як чудо, через уста прийдешніх віків, тому що в гушці військового табору, під постійний шум дротиків, наче між Сциллою (1) і Харибдою або наче зимородок, який співає серед розгніваного океанського шторму, під час сутички розгніваних Аквілонів (2); подібно до невтомного Атланта, ти ніколи не підкорився Марсовим вогням, приносячи ними варварству фатальний вогонь, ти відганяєш від рідних кордонів темні хмари Сходу. Запаляться душі героїв від твоїх добродійних вогнів, і, наслідуючи твої героїчні подвиги наче якийсь справжній зразок для перемог, їх краще спонукають до війн і тріумфів, ніж трофеї Мільгіада – Темістокла.

Але не тільки, великодушний Гекторе, із-за твого добродійного таланту, із-за постійних війн, які ти успішно провів, із перемог і тріумфів, які ти успішно здійснив, розгромивши варварів, піднявся високий театр вічної слави, а також

За перемогу в борні до трофеїв вінки додаються,
Славне ім'я і заслуги твої аж до неба підносять.

Діва Астрея (3) побачила це з неба, і одного разу маючи намір відділити знаменитих мужів від звичайних, винесла його перед Юпітером, зголошеного Хранителем вишніх, щоб торкаючись великого великим, вірніше небесних покоїв великими подвигами, надати йому небесні відзнаки. Це нагорода і не дешева плата за труди, і величезна старанність у житті ніякій винагороді не радіє більше, і нічим іншим не можна запалити ще більше бажання нових небезпек і тріумфів, ніж дорогим жаром вінків. І жодна держава не могла навіть або видумати, або вимислити (більш) відповідну до заслуг винагороду, ніж відзнаки, дорожчі за всі коштовності Пактолу й Ерідану (4). Правиця забобонної античності надягає лаврові і пальмові вінки на заслужене чоло атлетів у Олімпії, пропонує героям для більш гарячої боротьби заохочення Капітолію (5), [дає] громадянські, обложні, табірні (6) вінці, хоч може ці нагороди не можуть зрівнятися з безсмертною чеснотою,

(1) *Сциллою...* – Сцилла – скеля навпроти Харибди, тут: між двома небезпеками.

(2) *Аквілони* – північні вітри.

(3) *Астрея...* – богиня справедливості.

(4) *Пактолу і Ерідану ...* – Пактол і Ерідан – золотоносні ріки.

(5) *Капітолію...* – Капітолій – пагорб у Римі, де знаходився римський кремль, храми Юпітера, Анони і Мінерви.

(6) *Громадянські, осадні, табірні вінці...* – військові відзнаки. Громадянський вінок – вінок з дубового листа – був найвищою нагородою, давалася за порятунок життя співгромадянина на війні. Обложний вінок давався за звільнення від облоги. Табірний вінок – нагорода тому, хто першим вривався у ворожий табір.

Стор. 21

хоч, можливо, ослабнувши, втрачають вартість, однак належить, щоб нев'януча сила нагород залишилася непорушною на усі віки. Поки що тільки піднімаються

високо з гнізда царів та імператорів орли – королі крилатих, і ніколи не перестануть вити гніздо в такому високому листі; лев невсипуще охороняє батьківщину в царських палацах, лебідь постійно співає урочисту пісню біля пам'ятників, і тисячі інших прикрас знаменитих героїчних чеснот блищать навіки у земному Зодіаці. Стільки слави за вчинки і заслуги, стільки тріумфальних пальмових віток густими паростками будуть зеленіти не тільки роками, а й цілими п'ятиріччями і століттями у садах вінків героїв, все, що по-праву ввійшло у завойовану нагороду мужності, і не знає ані перемін, ані плину речей. І це мила нагорода за піт і труди, як достойна нагорода за якусь велику працю, не покривало в'ялої бездіяльності, як підтримка загального блага, а не особистого панування, в якій підраховане і зібране все зріле, щоб Теміда по справедливості навіки винагородила за заслуги; можливо, так відрізняються знамениті герої від звичайних мужів. Ніде краще не відкрилися закони вишніх і здійснена більш розумно винагорода Теміди за заслуги не тріумфувала за судом Париса (1), як в Ареопазі (2) твоїх чеснот і предків. Тут їм подобалося присуджувати свої і небесні відзнаки за високі чесноти, щоб жодного разу не порушити велику мудрість, або щоб не визнати злочинною спорідненість з ними, яка виявилась у славному суперництві. Звичайно, твій високий Дім відповідними відзнаками визнають достойним Олімпу, в якому все ще сіяє, незважаючи на зміни в розташуванні сонця і зірок, за рішеннями неба і батьківщини, визнається гідним трону Юпітера. В цій справі ми вже не вагаємось виводити велич твоїх добрих вчинків з природи зірок, оскільки він засяяв для своєї Батьківщини таким великим блиском, що відбив усі набіги кіммерійських хмар. Вистачає цьому небу і тих вогненних метеорів з неба, адже громи і блискавки виникають під час остаточної поразки кіммерійської гігантоманії, тут і комети, які несуть смерть варварству, дивиться і Ірида (3), дивуючи весь світ, маючи намір гарно намалювати прикрасу вічної вождівської слави не [тими] кольорами, які виникають із змішування світла і тіні, а справжніми, спричиненими чеснотою. Розумно приєднав собі в окрасу відзнаки небожителів твій дуже знаменитий дім, і вони не могли заперечити, бо тобі рівновелике – так за волею Богів і не менш справедливим судом батьківського Париса без жодної суперечки винагороджені заслуги. Це ціна і не дешева винагорода за героїчну мужність, щоб не виник якийсь тісний зв'язок із земними, відрізнений відзнаками неба. І звідси нова велич вінків сяє моїй усамітненій думці, яка саме приймає участь у його похвалі, дивитися

(1) *Париса...* – Парис був покликаний богинями розсудити, яка з них найкрасивіша.

(2) *Ареопазі...* – Ареопаг – верховний суд в Афінах на пагорбі Ареса.

(3) *Ірида* – богиня райдуги, вісниця богів.

Стор. 22

на ясне та яскраве небо невсипущими очима, однак не бачити вогні в інших зірок, що оточують, коли поширюється безмірне світло. Блиск менших зірок уникає небажані повіки, які охоплює більше світло, однак нехай дозволить направити до світла, наче незвичний погляд, звідки виникає спокій щастя. Які великі виникають для твоїх імені та Батьківщини і щастя, і пошана, найзнаменитіший ВОЖДЕ, які відкривається знаки тріумфів і перемог з прикраси високого Громовержця, Хреста на гербі, недешевої нагороди за чесноти і труди. Античність вважала, що в садах Юпітера і народжується, і росте стійке та блаженне щастя, і це нам треба в Тобі шанувати незважаючи на забобони, в чиєму Домі дерево, присвячене самому Божеству приносить всі плоди щастя. Тому ми не задримо атенському ВОЖДЕВІ Тимотею (1), який мав невід і сітки, якими у сні він зник ловити щасливу долю міст і царств: ти рибалиш більш певним, тому що священним гачком, саме ним, без сумніву, ловиться щастя світу. Відкидає цей хрест одночасно і ім'я нещасливого дерева, і знак, з яким щастя зв'язане нерозривним вузлом століть, знаходячись на щиті Персея серед нещастя. Хто вже боїться загроз Евменід під такою щасливою зброєю? Хай злиться триголовий стигійський Воротар (2) і приєднає рівне собі шаленство страхів, хай виводить їх проти Батьківщини, усі ці уста дикості, що

відкривається, щасливо приборкає твій хрест, так що він знову впаде у безпам'ятство, як колись прихильний до Алкіда кадуцей Меркурія (3) приспав і тим переміг Цербера. Куди б ти не направив зброю, зміцнений цією відзнакою, ніколи її не зможуть покинути хоробрість і народжена в перемогах мужність, як і щастя. Боїться варвар, впадаючи при такому тріумфальному знаку у фатальне затемнення, і всупереч своєму бажанню він змушений благодати. Тому пам'ятниками перемоги ти не відрізняєшся від Костянтина (4), бо ти таким самим способом тріумфував із цим лабарумом (5), мабуть, рівним, приборкавши ним стільки раз і маючи намір зовсім приборкати ту дикість варварів, яка ще залишилася. Зрештою, впаде, прибитий цим хоробрим списом бундючно сп'янений високомірною пихою Візантійський тиран, жорстоко впившись християнською кров'ю і смертями, запалений жадобою панування, кажу, він вожак Гарпій (6), закривавлений грабежами і спустошенням світу, і цей вважає недостойним признати його рівним чи вищим, і на могильному стовпі його зарозумілості, приниженої твоєю зброєю, напише „Нічого далі” (7). І будуть вічними лаврові вінки твоєї слави, розквітне переможний хрест, і стане фатальним для фантастичних чудовиськ, як палиця Геракла, і ти не пізнаєш насмішки фортуни, а будеш безпечним, воюючи під знаком переможного БОГА. І світ буде вшановувати в твоєму хресті не незвичайну хоробрість, якою розбиваються міцніші за самі скелі груди варварів, світ заціпенів, здивувавшись безмірній величчю пристойності, від якої завжди перша почесть царям – коронами, вождам – тіарами.

(1) *Тимотею...* – Тимофій – афінський полководець.

(2) *Воротар* – Цербер, страшний пес, який охороняв вхід у підземне царство.

(3) *Алкіда ... кадуцей Меркурія...* – Алкід – Геракл. Жезл, обвитий двома зміями, був символом Меркурія, вісника богів і покровителя гімнастики, торгівлі та красномовства.

(4) *Костянтина...* – Костянтин – візантійський імператор.

(5) *Лабарумом...* – Лабарум – починаючи з Костянтина I, державний прапор імператорського Риму (із зображення Христа та ініціалів Ісуса Христа).

(6) *Гарпій...* – Гарпії – ненажерливі крилаті чудовиська.

(7) *Нічого далі... (Nec plus ultra)* – напис на Стовпах Геракла, який застерігав моряків плисти далі.

Стор. 23

Та діадема безголова, до якої не приєдналася така велична голова, вона з гідністю, не зважаючи на цю дуже незначну вагу, здавлює скроні імператорів, і виходить блиск, як між алмазами та рубінами, коли відбиває ясне сяйво самому Фебу. Тир посилює гідкий сором претексти, на грудях якої не був вибитий цей доблесний знак. Латиклавій (1) знаті не прикрашає статуї персів, виготовлені майстерним митцем, де місце звужене для цієї прикраси. Дуже велика частина світу стогне, ховаючи в темряві тіні без такого світила. А де цій священній прикрасі радіють царські діадеми і палаци знаті, вони ведуть за собою всю пишність блиску, і там вже немає нічого спільного із тінню. Відповідне властиве щастя, відповідна велич світл, пишність оздоблення твоєму, найвидатніший Вождь, дому, який прикрашають стількома хрестами споріднені з Олімпом, майже незліченні оздоби. Тому якщо хтось хоче, щоб їх порахував камінчик більш гострого розуму, значить, він прагне воскресити арифметичну допитливість Архімеда, адже звідси така велика винагорода і блиску і разом з тим краси буде дуже знаменитим плащем і тогою попередникам і тобі слава, наскільки в царському палаці сонця шанується всякий образ речей. В дійсності, не справа одного століття ослаблювати неміцний розум пошуками того, скільки тобі додав краси священний блиск хреста: хай прийдешні віки вивчать все це прекрасне, яким спорідненість із зірками навіки закріпить його переважаюче становище. О дивовижна щедрість Юпітера стосовно тебе, ніколи не бачена у знаті на Палатині (2)! О ти, найщасливіший з усіх, кому слід радіти з такої прикраси! О театр, чудово оздоблений золотом та алмазами!

Все, що ти робив, гідне Юпітера і небес, від того і іншого твоєї героїчній мужності плата і нагорода, від того і іншого ти удостоєний дарів відзнак, той і інший заручили

тебе із щастям. Звичайно і правитель богів, і Олімп із своїми зірками є свідками Марсового характеру. Той хрестом, цей місяцем і зіркою підтверджують твою славу першої величини, маючи намір передати грубим нащадкам, що слід постійно читати в похвальних промовах і прославляти. Але що [спільного] у хреста, що у світил неба зі зброєю? Хрест, як відомо, є окрасою і захистом у війні, і у зірки є якесь тяжіння до вогнених таборів Того, хто крокує в бій, вони тривожать західний небосхил сірійською жарою, із того, і з іншого [виникла] пожежа злочинному Укалегону (3). Торжествує душа, збуджена солодкими хороводами тріумфів, брязкаючого зброєю Марса, де перед військовою боротьбою звучить спів більш доброзвучної труби, і тим, і іншим аплодують перемозі, де небесна тріумфальна арка метанням блискавок проникає у зігнуті шиї османців, і немає місця для помилки від кінця тріумфів, де зірка попереду. Солодкий шал війни перед прапором найвищого Юпітера, і легка загибель чудовиськам,

(1) *Латиклавій* – широка червона смуга на одязі сенатора.

(2) *Палатині...* – Палатин – пагорб у Римі.

(3) *Укалегон* – троянець, дім якого згорів одним із перших при взятті Трої.

Стор. 24

де викарбувана місячна велич палиці Алкіда. Меч радіє від гніву помсти, коли з Астер, зіркою початку, закриє око Македонцеві. До того ж і твоїй зброї, великодушний ВОЖДЕ, росте щастя від високих відзнак, і там при щасливих знаках виникають перемоги, і ніколи у військовому таборі не було переможця не увінчаного лавром між зірками, за допомогою яких він народився діяти з пальмовими вітками. Ти, наче новий Фаєтон сієш у всесвіті більш щасливими вогнями, коли місяць і Кіносуру (1) допускаєш в найвищі покої, тобі випадають на долю найвищі титули, ти – то сонце, дуже яскраве від чеснот, то золота зірка на небесній тверді. Немає нічого спільного у твого місяця з небесним, коли постійно сяючи вогнями, які світ бере у Феба, він відбиває в собі дар сонця, будучи прикрашений однаковою оболонкою, і правильно вже

Місяць твій не як небесний, властивості в нього інакші,
Твій – наче сонце, а той сонця відбитком постав.

Що у ньому рівне небесному, що властиво за природою і одному, і другому, то все охороняється власною чеснотою, і вони дарують постійну міцність. Свідчать батьківські лари (2) про те, що їм твоя Кінтія, даючи щасливу течію, і зберегла милостивою чеснотою, і забезпечила вічний спокій. Ані зірки твої не мають нічого [спільного] з тими блукаючими небесними світилами, хіба що з тими, яких Творець речей ошчасливив вічними вогнями і яким дозволено користуватися званням [зірок] першої величини. І з того, і з іншого виникне вічна слава твоєму імені, коли і те, і інше стане ієрогліфом (3) вічності, від того, і іншого, краще як від Аполлона Дельфійського (4) ми візьмемо знаки перемог, коли одне, і друге підтримує фатальні для варварського Сходу вогні, які не раз запаливши, він майже погасить потоком своєї крові. І цей щедрий дар прикрашає стеми, і то не низькі, бо діяти низько завжди негідно чесному, у ньому немає нічого не найвищого, немає нічого, що знаходиться нижче гідності. Я кажу, що він не іншого походження, як високого і небесного, героїчна мужність зрівняла його із самими богами, і знамениті вчинки, поширившись з Олімпу по цілому світі, зробили подібним до безмірного сонячного світла.

Після зброї і світил предків я розгляну вже усі твої божественні чесноти, і якщо Світло розжене ряд блискучих нових світил, то стільки додасть Тобі блиску, скільки відніме у моєї промови ясності.

(1) *Кіносуру...* – Кіносура – сузір'я Малої Ведмедиці.

(2) *Лари...* – Духи-охоронці.

(3) *Ієрогліфом...* – Ієрогліф – зображення без заголовка і епіграм, які в XVII – XVIII ст.

використовувалися в літературних творах. Авторський коментар у правій нижній частині сторінки. В античності були схильні вживати знак місяця як ієрогліф вічності. Тому на відзнаках Севера Александра Августа було вибито таке зображення: правиця піднімає у вись молодий місяць, додається підпис: Вічності. Піерія Герогліфіка, книга 44, листок 561. Очевидно, Армашенко користувався поширеним у XVI – XVII ст. в Європі виданням Піерія Валерна (Pierius Valernius) „Ієрогліфи або Коментарі до святого письма єгиптян і інших народів”. Север Олександр Август – римський імператор.

(4) Аполлона Дельфійського ... – У м. Дельфи був храм та оракул Аполлона.

Стор. 25

Не вистачило б і потоку із солодких уст Арпінця (1), щоб краще ніж дев'ять Муз, виражені в пірійському (2) камені, переказати дуже довгу шеругу чеснот, які містяться в твоїх грудях, які тебе оточують, і які супроводжують тебе рівними кроками, в той час як ти ідеш попереду. Набагато красивіше і пишніше подаються високі-високі відзнаки чеснот, зібрані в тобі одному, ніж на щиті Ахілла частини усього світу, міста, укріплення, зрештою, самого неба і руху зірок.

Поміж іншими, яких майже не можна порохувати великими зібраннями чеснот і справедливих вчинків, ось, на місці правителя і на троні пошанована Релігійність, основа і фундамент царств, непогіршений знак вічного майбутнього щастя, вибрала в твоїх високих покаях захист свого віваря. Ніколи більше не просили в молитвах перемоги, як під твоїми військовими знаками, які не подобалося встановлювати у вигляді пам'ятника перемоги, тому що так наказувала ревність великого Юпітера. Вижени вогниками як Нума (3) з Риму гаряче полум'я забобонних вірувань, ти знайдеш тут вогні Божественної віри, запалений світильник якої ніколи не горів краще, як тоді, коли ти послав злочинному Сходу фатальний пожар. Зрештою, повертається те щастя Православ'я, яке було пригнічене тягарем османців, в той час як душі пеласгів (4) стогнали.. Росія має ЮАННА, тобто того, хто найбільш горливо ширить Божественну славу: на батьківщині і за її межами вона кипить в таких героїчних грудях, запалена там залізними, тут золотими вогнями, вона виконує військовий танок поміж тріумфальними вогнями. Можна сказати й про ВОЖДівську любов до Церкви і поширення освіти, її запалило в Тобі сонце Релігійності полуденними вогнями любові, то ж здається, що ти без всякого честолюбства змагаєшся не зі своїми попередниками, а з самими Богами. Бо церкви, з яких одні похитнулися і розкрилися із-за жорстокості несправедливого часу, інші із-за розколу і під власною вагою, ще інші знищені ворожим вогнем, дивом нечуваної щедрості ти відновлюєш у новому дивовижному вигляді, і зі звичайних матеріалів ти робиш їх пишнішими, ніж храм Аполлона в Дельфах і зберігаєш навіки. Ти будуєш їх такими, що вони зрівнюються із пароським мармуром (5) і творіннями Корінту (6), їхня краса сяє чистим золотом і сріблом, змагаючись з палацом зоряного Феба. Цими запоруками вічної слави ти здобудеш собі милість Вишніх, цими засобами, які слід побачити (ми бачимо, що вони із шаною споруджені і присвячені крім того що на славу небесних, також Царю Царів і Цариці Неба), тому що ти силу приніс з неба, ти здобуваєш подяку: тут, кажу, Божою милістю зростає на батьківщині щастя Віри і успішно поширюється завдяки зброї за межі батьківщини, яку ти стільки раз приносив, скільки раз вона наказувала. І цією чеснотою, завдяки якій, щасливо завершивши війни ти проводиш гета під тріумфальною аркою і споруджуєш пам'ятник перемоги своєму імені там, де прославляєшся, і хто не ствердить, що ти вже дуже близько до Вишніх? Чи вона, будучи чи не єдиною

(1) Арпінця... – Арпінець – Цицерон, маєток якого розташовувався в Арпіні.

(2) Пірійському... Пірса – місто на о. Лесбос.

(3) Нума... – Нума Помпілій – римський цар, відзначався набожністю.

(4) Пеласгів... – Пелаги населяли Грецію та деякі навколишні землі перед греками, в поезії ототожнювалися із греками. Тут, очевидно, в значенні „місцеві жителі”.

(5) Пароським мармуром... – Найкращий в античності мармур видобували на о. Парос.

(6) Корінту... – Корінт – багате грецьке приморське місто.

Стор. 26

висотою, підняла земних панів аж до вершин Громовержця: від неї тобі наче з безмірного Океану такі потекли потоки щастя, які розливаються в душах Небожителів.

Після Релігійності зрештою також Розсудливість, яка сіяє більше, ніж усі багрянці і пурпури, правиця БОГА міцно з першого погляду на світло закарбувалася у твоїй душі, великодушний ВОЖДЕ. Клянусь Гераклом, Релігійність в поєднанні з Розсудливістю невтомно несуть земний Світ, спираючись на них наче на найміцніші кітви Арго Республіки зможе ніколи не носитися по хвилях, висміює лютя Еола, не боїться жодних аварій корабля, коли при постійній безвітряній погоді ніжними фавоніями, пасатними вітрами просувається до добродатних островів (1). Але хто не погоджується, що Тобі властиве справжнє благочестя? Що вже й казати про розсудливість, нічого кращого за яку не випадає на людську долю або може бути більш корисним? Я повірю, що вона швидше народжена з Твоєї голови, ніж із забобонної голови Юпітера, тому що розглядаючись довкіл, ти береш до уваги приклади всіх часів і сучасні: минулих – щоб згадати, майбутніх – щоб передбачити, сучасними ти щасливо управляєш, а майбутніми ти вчиш, як слід управляти в державі, коли розум у тривозі. Слабнуть недобродородні душі інших правителів, і багато приведуть свою імперію в вельми критичне становище, поки, наповнені величезною пихою сили, не допустять в свої глибини розсудливості: відбиваючи однією лише силою наступ ворогів, очевидно, не знають, що мудрість краща за силу, а розсудливий чоловік за хороброго.

...Вірили: мірятись треба не силою тільки,
Розум не раз більш вагомий, аніж правиця рішуча (2).

Правиця вождів навчила багатотисячні юрби воїнів Ксеркса (3), [які вирушили] проти Греції, як ці такі незліченні загоны без розсудливості Вождя розсудливий дух Леоніда розбив біля Термопіл невеликим загоном, навчений оракулом Аполлона, що одне правильне рішення перемагає великий загін воїнів. В дійсності, повідомляє, не так важливо, яке велике ти ведеш військо, а наскільки розсудливі військові вожді. Більше мають значення сприяливість моменту і майстерність, ніж сила, яка не має розуму.

Мудрий, розважливий муж – це краще, ніж в битві хоробрий.

Цей найкращий дар чесноти Розсудливості та інші дари в тобі побачив Російський світ, більше твоїм розсудливим управлінням, найславніше Сяйво (4), ніж сотнями воїнів відбиваючи і приборкуючи майже постійні набіги ворогів, і кожному ти даєш ясний

(1) *Благодатних островів...* – За уявленнями Гомера, „благодатні острови” розташовувалися десь на крайньому Заході.

(2) Цитата із: Гай Валерій Флакк „Аргонавтика”, книга 4.

(3) *Ксеркса...* – Ксеркс – перський цар.

(4) LUX (“сяйво”) замість DUX („вождь”).

Стор. 27

доказ, скільки щастя залишається від цієї чесноти. Тому ти стоїш попереду не менш Атлантом Батьківщини, ніж стоючим Аргусом (1), то щоб підтримати силою і міццю духу, то неймовірною передбачливістю, відкривши очі, щоб зберегти великий дух, ти направляєш (погляд) в кожную сторону. Зрештою, ці сили дали тобі і природа, і чеснота розсудливості, щоб ти сам з’явив їх стількома і такими великими обов’язками, що ми б повірили, що це нікому не під силу, якби ти сам не подав нам себе самого як найпевніший доказ. Коли ти даєш поради, в тебе можна

повірити, як в оракула, і настільки узгоджуються твої поради з висновками, наче ти виконуєш обов'язки Конса (2) і Катона, тому що завжди займаєшся суспільними справами: і з твоїх сенаторських уст зринають поради кращі, ніж із Дельфійського триніжка Аполлона. Колись правителі переконували, що корисне часто досягається величезною працею, а тобі дуже часто [воно дається] легко, і ти завжди із терезів Розсудливості нахиляєш вождівську згоду в ту сторону, де правильні рішення про майбутнє Батьківщини. Ти сам є суддею з найкращими рішеннями в сумнівних і важких (справах), і не відкидаєш також інших, а найбільше тих, в яких є для Батьківщини цілющий засіб.

Що й казати про інші твої чесноти, які управляються жезлом Розсудливості і зв'язані з нею нерозривним ланцюгом. Тут видно Справедливість, помірковану М'якість, якою ти виділяєшся, правителю, дуже подібний до самих Небесних, і царської оселі Юпітера ти не тільки досягаєш, але ледве не перевищуєш, коли, публічно оголосивши про усю Манлієву (3) твердість, розсердившись, у гніві ти не метаєш з висоти люти блискавки або скеровуєш стріли, як того вимагає сама Немезида (4), а змінивши гнів на милість, серця тих, які побуджують тебе до ненависті, ти пронизуєш стрілою Божественності і приємно [в них] проникаєш. І ніколи в твоєму пораненому серці не залишається жодного знаку від ран або горить вогонь помсти, хіба що коли ти караєш за кривди величезними милостями. Вважаючи, що вже надто пізно прощати, якщо час не відповідний, то милості роздаються швидко, в залежності від моменту. До того ж, в тобі немає жодної Справедливості, якій би не допомагали Скромність і М'якість, хіба що тоді (вона) строга, коли ганьбиться трон Юпітера, або зухвало здійснений злочин прикликає до помсти рідну Феміду. Але М'якість йде не самотнім кроком, а має нерозлучного супутника, а саме Поміркованість, з'єднану з нею дружнім союзом, найбільшу окрасу правителів, надмічну опору успіхів і почестей, зрештою, незгасну похвальну пісню найзнаменитіших героїв. Звідси приймає Претекста красивий рід справжньої похвали і не зміщується з ніяким гідким соромом, якщо прикладена до плечей правителів, чи із Августом вводить на Капітолії стримування пишності і хвалиться, що не більше від Тіра, як від цієї дуже знаменитої річки, походить її привабливість. Більше він проникає в записи вічності разом із Катоном, який, ненавидячи пиху статуї, через гарний Океан героїчної чесноти,

(1) *Аргусом...* – Аргус – стокий велетень-охоронець.

(2) *Конса...* – Конс – давньоримське божество землі і землеробства.

(3) *Манлієвою...* – Манлії – римський рід, відзначалися строгістю і непохитністю.

(4) *Немезида* – богиня помсти.

Стор. 28

коли з Августом через бурхливий, небезпечний стількома скелями, стільки [там] обелісків, Рубікон крові пробивається до гавані безсмертної слави. Краще тріумфує після стількох перемог Марій (1), який ступав поміж лавровими і пальмовими вінками, прийнявши велич поміркованості, ніж Помпей, чиї ноги не любили крокувати ні по чому іншому, тільки по трояндах. Рідко, звичайно, в світі засвідчена Поміркованість із Гідністю в одному правителі, хтозна, чи не зникла в Феніксі: і тут рідкість втрачає славу (2), коли та стає явною в твоїх тріумфах і перемогах, рівних із Августовими, навіть перші викликали оплески. І звідси ти вже отримав відповідно до своєї величини не малі плоди, тому що в такій безтурботності щастя направляючи блиск Поміркованості не низькою тінню, приваблюєш, а не неприємно вражаєш повіки тих, які дивляться: і чим більше вони вражені божественною виставою тріумфів і перемог, зв'язані з тобою, тим більше вони отримають свободи, яку слід провести через око, хоч ти вже своїм виглядом даєш душам задоволення. Як ти просякнутий звичаями доброго правителя, коли володієш цією чеснотою, і ніщо більше не може випасти на твою долю, коли цією ласкавістю і приємністю ти прив'язуєш душі всіх більше, ніж найміцнішими путами. Бо хто перед тобою покійно не схиляється, коли йому з

тобою легко і поговорити з твоєю долею. І нехай я краще скористаюся похвальними піснями Траяна (3): „Вільно тобі, коли ти виходиш до громади, допомогти, піти назустріч, супроводжувати тебе, йти попереду. Ти проходиш поміж нами, наче торкаєшся і удостоюєш кожного ласкавою мовою, якою говорить сама доброта світу. Хто не підходить, схиляється тобі на груди, і край розмові з кожним кладе сором, а не високомість (останньої у тебе немає)”. О нова і рідкісна між світил схильність до Поміркованості! Бо хто тобою не захоплюється, не дивиться з подивом, не підносить похвалами до неба? Можливо, хіба що ті, з якими ти не дружиш, які добувають собі ім'я, споруджуючи статуї і пам'ятники, а не чесною та похвалою добре виконаних справ. Бо не суперечить Хоробрості таке приниження духу і м'якість, хоч вони так зв'язані між собою, що без них вона не може існувати. Немає місця Хоробрості, де немає М'якості, Поміркованості та інших чеснот, бо тільки той чоловік хоробрий, який не дозволяє перемогти себе впливам і вільний від хвилювання духу. А що вже мені казати про інші видатні чесноти, що оточили тебе довгою шерегою! Радіє тут Доброта, зібравши велику свиту: коли жодна бідність не може бути так далеко, що б до неї не дотяглася твоя витончена правиця з невтомним прагненням добродійності. Ти вважаєш найвищою оцінкою свого багатства те, якщо не побачиш нікого нещасного, а всіх у достатку. Примітна ця Велич душі, якою ти переміг Сціпіонів, Мудрість, якою Цезарів, Релігійність, якою Помпілій, ласкавість, привітність, твердість, якою ти переміг усіх вождів. О театре, яким слід захоплюватися, чи ж ти настільки рідкісний у світі, як щасливий на батьківщині? Звідси я спорудив пам'ятник триваліший від міді,

(1) *Марій...* – Марії – рід римських полководців.

(2) *Рідкість втрачає славу...* – Очевидно, алюзія до латинського прислів'я „Дороге, що рідкісте” (*Carum quod rarum*)/

(3) *Траяна...* – Траян – римський імператор. Наводиться цитата із „Панегірика імператору Траяну” Плінія Молодшого (*C. Plinii Caecilii Secundi Panegyricus Trajano imperatori dictus*, 25)

Стор. 29

Вищий від пірамід царських, простоїть він.
Дощ його не роз'їсть, не сколихне взимі,
Впавши в лють, Аквілон; низка років стрімких –
Часу біг коловий – в прах не зітре його (1).

Отже,
Розвеселиться, очі глядачів,
В такому театрі вічної слави,
І ви побачите у ньому
Те, що гідне трону Юпітера.
Адже
Нічого тут немає не божественного, нічого не добродного,
Все далі небесних вершин.
Чи ви шукаєте Велич?
Він підходить до престолу найвищого божества.
Чи Блиск?
Він виглядає майже рівним з палацом Сонця.
Ці світильники
Тим яскравіші,
Чим більш ясніють власними оздобами.
Кінтія завжди росте, Аврора завжди на сході,
Тоді має намір завершити своє світіння,
Коли приборкає весь варварський схід.
Чи подивився уважно на Місяць духу?
Кому молодик, завжди в повноті світила.
Чудо у Світлоносці,

Ця зірка несумісна із ніччю, коли здобуває для Росії південну безхмарність.
Першої величини,
Бо нічого не знаходиться в такому герої не першого.
Зрештою, тепер переможена Кінфія оттоманська зіб'ється з курсу,
В той час як піднімається вище російська зірка,
Яка повернула наше щастя і закріпила навіки.
Чи такий вже великий страх царств перед тією кометою,
В переможній претексті вождя, коли червоніє Аврора,
Якщо міцний фундамент?
Тут немає нічого не міцного, нічого не надтвердого,
Ця майстерність виросла з Марсової чесноти,
З'являє-бо Того, хто крокує в бій ВОЖДЬ російський,
Острах гетів, подив Візантії,
Постійний ратник і частіше Переможець.

(1) Гораций „Оди”, III, 30, 1 –5. Переклад А.Содомори.

Стор. 30

Весь по ворожому ятагану, весь по шиях бістонів
Танцює в битвах військовий танець,

До могил наче до спалень

Відвів ворога.

Такий великий від його правиці страх у Тракії,

Шум такий великий через Меотійський (1) розгром!

Новий ГАННІБАЛ

Створив у Скітії Канни,

І те Геркулесове

„Нічого понад міру”,

Щоб гети не зайшли за свою Кальпу,

Хіба що (як) жертви Орку.

У тозі він найкращий Правитель, у військовому плащі – непереможний
ВОЖДЬ,

Окрилений герой і блискавка у війні,

У руці маючи одночасно жезл і бич,

Стільки раз несе смерть ворогам,

Скільки відправляє нею своїх до Марса.

Тих із варварів не дратує його меч,

Хто не червонить його своєю кров'ю,

Ніколи він не виступає в бойовий порядок без поту,

Ніколи не повертається без лавру.

Не менш хоробрий, ніж везучий,

Який воює з БОГОМ і за БОГА, за домашні вогнища.

От якби вождь такий славний у давні віки народився,

Тевкри б забули про Гектора мужнього, знаю напевно,

Про Ганнібала – пунійці, а Рим – про хоробрих Камілів.

Шістсот не цінував би Фабіїв (2),

Одного б йому вистачило найвідважнішого з ВОЖДІВ,

ІОАННА МАЗЕПИ

Якщо ти хочеш довідатися про його військовий досвід,

Найдосвідченіший.

Про старанність у битві –

Найнепереможніший.

Чи милостива до нього фортуна –

Найщасливіший.

Рукою Гектор, розсудливістю Конс, впливовістю Фабій
Вивищив віру.
Скільки було війн, стільки й доповідав про перемоги.
О ВОЖДЕ найуспішніший!
Такого славного не бачили жодні віки.

(1) *Меотійський...* – Азовський, поетично: таврійський чи скіфський.

(2) *Фабіїв...* – Фабії – рід римських полководців.

Стор. 31

О найщасливіша Росія,

Наділена таким ВОЖДЕМ.

Плещи, Батьківщино, ура! Пеаном вітай тріумфатора! Ура!

Всюди тут щедрий матеріал для привітання.

О театр вічної слави, який слід шанувати в усі віки!

І вже вражена такою величию твоїх чеснот, напоєна таким безмірним Океаном величезних похвал, моя Паллада змушена згорнути вітрила промови. О коли б дійсно вистачило такого великого потоку цій мові, відповідно до твоєї найзнаменитішої високості, щоб багатим красномовством виголосити на твої похвали всі блискучі дари, перли гідних похвал, якими багате Еритрейське море (1). Однак оскільки та безмірність не може бути охоплена потічками слабкого красномовства, ані благородні твої подвиги – вузькими сторінками, так в цьому Театрі дозволяється охопити як в серцевині Гомера Іліаду твоїх вчинків і чеснот. Більшими котурнами (2) значніших письменників буде прославляти тебе, найзнаменитіший ВОЖДЕ, красномовство, будуть говорити далекі нащадки, про твої похвали не буде мовчати жодний вік, самі ворожі могили вознесуть тебе, самі тіні покійних варварів повідомлять, що ти безсмертний навіки. І звідси

Поки небесний свій шлях прокладають зірки преяскраві,

А океанські потоки весь світ омивають допоки,

Поки збирає пролітїї промені місяць уповні,

Поки ранковий Луцифер (3) віщує, що ранок надходить,

Імені почесь твоєму і слава не згасне ніколи.

На велику похвалу Бога в Тройці Найбільшого Найкращого і на честь Блаженної Діви Марії на пошану всіх святих (5).

(1) *Еритрейське море...* – Переносно: Індійський океан.

(2) *Котурнами...* – Переносно: трагічним (високим) стилем.

(3) *Луцифер* – ранкова зірка.

(4) L. Annaei Senecae Oedipus, 503 – 506.

(5) В оригіналі скорочення: Ad M. D. T. O. M. G. Bq; V. M. H. nec non SS. O. Venerationem.

Позшифровується, очевидно, як Ad Maiorem Dei Ter Optimi Maximi Gloriam Beataeque Virginis Mariae Honorem Nec non Sanctorum Omnium Venerationem. За допомоги у розшифровці цього та деяких інших фрагментів латинського тексту щира вдячність Джованні Седіній (Верона, Італія).